

RASPRAVE I ČLANCI

Elvis Orbanic – Nela Peteh

ŽMINJSKE KAPELICE: POVIJEST JEDNE PUČKE VJERSKE PRAKSE

Doc. dr. sc. Elvis Orbanic, Pazin – Žminj
dipl. theo. Nela Peteh, Žminj

UDK: 94[726.52+726.95][248.3:262.2ŽMINJ]
(497.5)"17/20"(1-83)[0.000.260.2]

Izvorni znanstveni rad
Priljeno 15. svibnja 2016.

Članak prikazuje povijesni kontekst gradnje kapelica na prostoru današnje župe Žminj od 18. st. do lipnja 2016. godine, tj. od prve povijesno osvjedočene do zadnje podignute. Ujedno se raščlanjuju natpisi na kapelicama i ostale obavijesti što ove posreduju, poput njihova smještaja i titulara. Zbog oskudnih arhivskih vrela u interpretaciji posegnulo se za informacijama što ih daju kazivači i za komparativnom literaturom.

Ključne riječi: kapelice, župa Žminj, Porečka i Pulska biskupija, 18. – 21. st., pučka pobožnost.

* * *

Uvod

Što su to kapelice? Referentna literatura daje poprilično jednoobrazan odgovor: memorijalni spomenici malih razmjera u ruralnom ambijentu, obično se nalaze uz putove ili na raskrižjima.¹ Podignute su radi zavjetovanja za budućnost, zahvalnosti za prošlost ili, jednostavno, iskazivanja pobožnosti prema Presvetom Trojstvu, svetcima i/ili Bogorodici. Plastičan i dojmljiv odgovor na to pitanje dao je Antun Hek u jednom svom tekstu iz 1995. godine gdje će napisati: *Tragovi su to religioznog uvjerenja i svojevrsna duhovna ekologi-*

¹ Kapelice (zavjetne kapelice), u: Miroslav BERTOŠA – Robert MATIJAŠIĆ (ur.), *Istarska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 370.

ja oplemenjivanja prostora, utjecaja na naše razmišljanje i osjećanje te stavljanje naših životnih putova i prostora pod višu zaštitu.² Dodatna uloga kapelica iščitava se uz onu posvećenih mjesta, i kao orijentacijskih točaka, svojevrsnih putokaza. Doista, kapelice znaju biti smještene na raskršćima koja su od davnina mjesta odluke i orijentacijske točke, svojevrsni putokazi.³ Kao arhitektonska pojava kapelice nalaze podrijetlo u antičkim nadgrobnim spomenicima, tzv. edikulama.⁴

Kapelicama se kao istraživačkim pitanjem prvenstveno bave povjesničari umjetnosti u okviru graditeljskih oblika i likovne opremljenosti te etnolozi, barem je takvo stanje istraženosti u Hrvatskoj.⁵ Takvo očište ujedno iziskuje jasnu terminologiju koja prati razlikovanje ovih graditeljskih oblika. Prema tomu, *kapelica* je omanja zgrada u čiju je unutrašnjost moguć pristup i u kojoj je uređen oltar, dok *poklonac* ima oblik stupa/stuba s nišom u kojoj je smješten kip, slika ili raspelo. Ovakvo je terminološko inzistiranje, slijedeći Marijanu Belaj i Sandru Urem, teško održivo u radovima etnologa jer su ovi svjesni i terminologije *odozdo*.⁶ Jadran Kale, primjerice, poklonce naziva zavjetnim kapelicama,⁷ dok Žarko Španiček kapelice

2 Antun HEK, Predgovor, u: Marija IVETIĆ, *Stari znameniti. Kapelice i javna raspela središnje Istre*, Etnografski muzej Istre, Pazin, 1995., nenumerirano.

3 Sanja Cvetnić domišljato povezuje smještaj kapelica na raskrižjima sa starogrčkim mitom o Heraklu koji se u mladosti našao na raskrižju putova koje su mu nudile Vrlina i Porok. (Sanja CVETNIĆ, *Loyre za ray nebeszki. Križna drva i kepelice u Turopolju*, ArTrezor naklada, Zagreb, 2002., str. 32.)

4 Žarko ŠPANIČEK, Mala sakralna arhitektura u Slavoniji, u: *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 25 (1995.) 18, str. 16.

5 Na ovome mjestu donosimo izbor iz literature – Marijana BELAJ – Sandra UREM, Pirovačke kapelice i poklonci: mjesta interakcije, sjećanja i identifikacije, u: *Studia ethnologica Croatica*, 22 (2010.) 1, str. 255-282; Ljudevit PLAČKO, Crkve i kapelice na području Križevaca i osnovni obredi u njima, u: *Cris: Časopis Povijesnog društva Križevci*, 8 (2006.) 1, str. 154-167; Sanja CVETNIĆ, *Loyre za ray nebeszki. Križna drva i kepelice u Turopolju*, ArTrezor naklada, Zagreb, 2002.; Anđelko KOŠČAK (ur.), Poklonci i raspela u župi Remetinec i Poklonci i raspela u župi Oštrice, u: *Remetinec i Oštrice pod okriljem čudotvorne Majke Božje Čiselske*, Župni ured Remetinec, Zagreb, 1998., str. 110-114; Jadran KALE, Zavjetne kapelice, u: POVID. Zbornik radova o primoštenskom i rogozničkom kraju, Primošten – Šibenik, 1997., str. 283-318; Žarko ŠPANIČEK, Mala sakralna arhitektura u Slavoniji, u: *Etnološka tribina : Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 25 (1995.) 18, 9-46.; Marija IVETIĆ, *Stari znameniti. Kapelice i javna raspela središnje Istre*, Etnografski muzej Istre, Pazin, 1995.

6 Marijana BELAJ – Sandra UREM, Pirovačke kapelice i poklonci: mjesta interakcije, sjećanja i identifikacije, str. 256.

7 Jadran KALE, Zavjetne kapelice, str. 286 i dalje.

uvrštava u tipologiju poklonaca. Španiček to objašnjava etnološki relevantnom činjenicom kako je na prostoru gdje je istraživao (Slavonija) izraz *poklonac* nepoznat i kako stanovnici ove graditeljske oblike nazivaju *kapela* ili *kapelica*.⁸ Na prostoru Turopolja, kako tvrdi Sanja Cvetnić, u dosad najopsežnijoj studiji o križnim drvima i kapelicama u Hrvatskoj, rabi se naziv *kapelice* za drvene kapelice, manje sakralne objekte (npr. crkve koje nisu župne) i edikule sa svetačkom skulpturom ili raspelom u nutrini.⁹ Na istu terminologiju nailazimo i u Žminju gdje se, dakle, rabi isključivo izraz *kapelica* za manje sakralne memorijalne spomenike najčešće u obliku stupa kao i za kapele bez svetohraništa (npr. Srca Isusova iz 1997. u Petešljara).

Kapelice su kao motiv historiografske raščlambe rijetko korištene, iako je istraživanje tzv. vjerskog zauzimanja prostora (*conquista religiosa dello spazio*) među najsugestivnijim stranicama povijesti pobožnosti.¹⁰ Već je Gabriel Le Bras 1946. skrenuo pozornost historiografa prema ruralnim križevima koji su tijekom srednjeg vijeka prekrili europska polja u značenju osvajanja zemlje od strane Boga Kalvarije i potvrde njegove univerzalne prisutnosti.¹¹

Prostor na kojem promatramo historijat kapelica jest župa Žminj, danas sastavnica Porečke i Pulske biskupije. Žminjska je župa najranije od 12. stoljeća, kada se prvi put u vrelima spominje,¹² pa sve do 1788. godine bila dijelom Porečke biskupije, da bi potonjeg nadnevnika bila dodijeljena novoosnovanoj biskupiji Gradiški. Ova će župa ostati sastavnicom Gradiške biskupije na svega nekoliko godina jer je ta biskupija ubrzo dokinuta te će od 1791. godine Žminj ući u Tršćansku biskupiju. Potom će, bulom *Locum beati Petri* iz 1828. godine postati sastavnicom Tršćansko-koparske biskupije. Takvo će stanje ostati sve do 1947. godine kada je osnovana Pazinska apostol-

8 Žarko ŠPANIČEK, Mala sakralna arhitektura u Slavoniji, str. 10.

9 Sanja CVETNIĆ, *Loyre za ray nebeszki. Križna drva i kepelice u Turopolju*, str. 13-15.

10 Gabriele DE ROSA, *I capitelli nel paesaggio Veneto: metologia di una ricerca storico-religiosa*, u: *I capitelli e la societa' religiosa veneta*, Vicenza, 1979., str. 10.

11 Gabriele DE ROSA, *I capitelli nel paesaggio Veneto*, str. 12.

12 Mate KRIŽMAN, *Isprava pape Aleksandra III. iz 1178.: paleografski i filološki pristup*, u: Slavko KRAJCAR (ur.), *Libri žminjski: libar drugi*, Katedra Čakavskog sabora Žminj, Žminj, 2008., str. 27-39.

ska administratura koja je, kao privremena tvorevina, obuhvaćala hrvatski i slovenski dio Tršćanske i Koparske biskupije u granicama bivše Jugoslavije, pa tako i župu Žminj. Po pripojenju Pazinske apostolske administrature Porečkoj biskupiji 1977. godine Žminj ulazi u sastav spomenutih združenih biskupija čiji je i danas dio.¹³

Povijesni kontekst nastanka tih ivera duhovnosti Žminjštine treba započeti pogledom u srednjovjekovlje. Predmet koji vjernik gleda kao i način na koji ga vidi razvijaju u njemu proces srodan molitvi što se dobro odražava u povijesti *pobožnosti gledanja ili viđenja* koja je bila važnom sastavnicom vjerskog života u kasno-srednjovjekovnoj Europi. To je bilo vrijeme kada su male pobožne slike i oltari s prizorima Kristove muke bili *životni oblik štovanja, molitve i pobožnosti*.¹⁴ Ovdje se valja prisjetiti fresaka i njihove uloge vjerskog edukatora u srednjovjekovnome društvu kojih reprezentativni ciklus posjeduje i Žminj.¹⁵

Kao oblik vizualnog iskazivanja pučke pobožnosti kapelice postoje u ruralnim dijelovima cijele Istre, a kultura njihova podizanja potječe iz, prostorno gledano, istočnoalpske, a vremenski malo-čas spomenute srednjovjekovne uljudbe. Njihov točan broj u Porečkoj i Pulskoj biskupiji nije poznat, ali u središnjoj Istri zabilježeno ih je više stotina, mahom podizanih u 19. stoljeću i do sredine 20. st.¹⁶ Treba naglasiti da su arhivska vrela o gradnji kapelica i njihovom postojanju u župi Žminj izrazito manjkava, što nas je navelo na usmjeravanje pozornosti prema kazivačima. S tim povezano, u novije vrijeme ovdašnje se kapelice blagoslivljaju pa se takvi događaji bilježe u župnoj kronici.¹⁷

Svaki će radoznaliji posjetitelj Žminja pitati čemu ovako velik monument kakvog predstavlja Kalvarija, izgrađena 1728. godine, smještena uz podnožje mjesnog brežuljka tik uz glavnu prometnicu

13 Marijan BARTOLIĆ – Ivan GRAH (ur.), *Crkva u Istri*, 3. dopunjeno izd., Pazin, 1999., str. 21-24; Stipan TROGRLIĆ, *Odnosi Katoličke crkve u Istri i jugoslavnske državne vlasti 1945. – 1954.*, Pazin, 2008., str. 62, 64; Dragutin NEŽIĆ, *Od apostolske administrature u Pazinu do jedinstvene biskupije u Poreču (1947 – 1978)*, Pazin, 1988.

14 Sanja CVETNIĆ, *Loyre za ray nebeszki*, str. 18.

15 Branko FUČIĆ, *Istarske freske*, Zora, Zagreb, 1963., str. 9-10; katalog, str. 14.

16 Kapelice (zavjetne kapelice), u: *Istarska enciklopedija*, str. 370.

17 Župni arhiv Žminj (dalje: ŽAŽ), Župna kronika Žminj 2007. – ...

koja povezuje Pazin s Pulom. Je li ona imala još neku ulogu osim istaknuti kršćanski identitet žminjskoga podneblja? Spomenutom ćemo dodatni odgovor potražiti i uz običaj vezan za proslavu Sv. Marka. Naime, svake godine sve do onemogućavanja procesija od strane države 1954. godine na blagdan sv. Marka (25. travnja) u župi je upravo tim povodom održavana procesija. Ova je imala svoju putanju iz župne crkve s ranojutarnje mise početkom u 5.30 sati prema Kalvariji gdje je obavljen blagoslov polja. Potom se krenulo putem lokaliteta *Macel* pa glavnom mjesnom ulicom (danas je to Ulica 9. rujna) nazad u župnu crkvu gdje je misa zaključena. Na tim je procesijama početkom 50-ih godina 20. stoljeća u čast sv. Marka sudjelovalo oko 200 župljana.¹⁸ Iz navedenog proizlazi da je žminjska Kalvarija imala, osim mjesno reprezentativno vjernički karakter, ujedno i ulogu važnog višestrukog procesijskog stjecišta.

Osim za ranije navedene procesije za prosnih dana, koje u žminjskoj župi nisu dohvaćale kapelice, kako nam svjedoče kazivači,¹⁹ za blagdan Tijelova – što se očuvalo do danas – nije bilo tako. Povorka župljana tada ide od kapelice do kapelice što predstavljaju oltare na trima lokacijama sa završnicom na improviziranom oltaru na pročelju župne crkve. Danas ne postoji sačuvana kapelica jedino na trgu ispred općinske zgrade, što je druga postaja tijelovske procesije. Prema usmenim svjedočenjima, znamo da je nekoć postojao križ *Svetih moći* blizu sredine spomenutog trga. Ovaj je između dvaju svjetskih ratova uklonjen uslijed povećana prometa boksita kamionima iz pravca Potpićna za Rovinj.²⁰

Naravno da kapelice nisu samo u procesijama imale svoju paraliturgijsku ulogu. Uz one smještene u selima još sredinom 20. stoljeća znala bi se okupiti obitelj, a ponekad i čitavo selo, gdje bi se zajednički molila krunica. To se znalo upriličiti češće ljeti kada se molilo za kišu zbog usjeva ili za netom umrlu osobu u dotičnome

18 Elvis ORBANIĆ, *Rudolf Zafran i vjerski život župe Žminj*, Župni ured Žminj – Josip Turčinović d.o.o., Žminj, 2014., str. 60.

19 Bogumil Erman, svjedočanstvo, 4. 1. 2016. U nedalekoj župi Stari Pazin povodom blagdana sv. Marka ophodilo se u procesiji mjesne kapelice 80-ih godina 18. st. (Župni arhiv Stari Pazin, *Metodo delle funzioni*, 28. 5. 1783.)

20 Vilma Zohil Unukić, svjedočanstvo, 17. 9. 2015.

selu.²¹ Osim samog podizanja tih spomenika vjere i prigodnih zajedničkih molitava, vjernički dio nastavlja se i u ritmu dnevnog života, i to najučestalije znakom križa kojim se znaменуje putnik čiji pogled dohvaća kapelicu kao pozdrav tamo predočenom Kristu ili nekome svetcu. Ponetko, a uglavnom je to osoba iz obitelji vlasnika kapelice, biva potaknut zapaliti svijeću ili donijeti ukras, naročito u vidu sezonskoga cvijeća.

1. Povijesno-društveni okviri nastanka žminjskih kapelica

Metodološki gledano, predmetu istraživanja pristupili smo na način da nam je temeljno vrelo odakle smo krenuli u povijesnu raščlambu bio natpis na svakoj kapelici. Nismo, dakle, išli u procjenu vremena postanka kapelica temeljem likovnih obilježja, što nadilazi naše stručne kompetencije, kao ni svjedočenja mještana koja su u ovom pitanju vrlo nesigurna, tj. neprecizna, već su to podatci uklesani na otvorima niša, na nadvratnicima, natpisnim pločama pročelja, u unutrašnjosti kapelica s oblikovanim unutarnjim prostorom.

Najstarija je sačuvana kapelica u središnjoj Istri iz 1675. godine u Poljanicama kraj Boruta,²² što je povezivo s učestalijim bilježenjem krajolika javnim znamenima tijekom katoličke obnove, a na poticaj Tridentskog koncila i napora Crkve tijekom 17. i 18. st. u smjeru jačanja katoličkog mentaliteta.²³ Na Žminjštini, kao i na cijelom prostoru Porečke biskupije toga doba, katolički identitet predstavljao je isključivu vjersku paradigmu, što će i ostati sve do najnovijeg vremena, za razliku od nekih drugih krajeva gdje će kapelice i ostala katolička znamenja na javnim mjestima potvrđivati razlikovnost u odnosu na drugačije vjerske prakse i vjerovanja.²⁴ Na Žminjštini najstarija kapelica seže u 1734. godinu i jedina je sačuvana iz 18. st. Lokalitet na kojem se nalazi ova najstarija žminjska kapelica naziva se *Pilj*. Uz nju se vezuje kazivanje kako je jednom prilikom

21 Bogumil Erman, svjedočanstvo, 4. 1. 2016.

22 Kapelice (zavjetne kapelice), u: *Istarska enciklopedija*, str. 370.

23 Sanja CVETNIĆ, *Loyre za ray nebeszki*, str. 42, i tamo navedena literatura.

24 O raspelima i kipovima svetaca kao oznakama katoličkog identiteta u vrijeme baroka i oznaka granica između katoličkih i protestantskih sela vidi: Marc R. FOSTER, *Catholic Revival in the Age of the Baroque: Religious Identity in Southern Germany 1550 – 1750*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001., str. 73.

neki lovac, mrzovoljan što nije ulovio nijednu životinju, zapucao u ovu kapelicu ošteti reljef što prikazuje lik mučenika. Navečer kad je legao ispala je cigla iz krova te je nesretnik zadobio ranu od koje je preminuo.²⁵ Vratimo li se nazivu lokaliteta, *pilj* potječe od riječi *pil* što se izvodi iz latinskog izraza *pila* sa značenjem stupa, a označava javni spomenik od kamena s reljefom ili plastikom na visokom monolitnom stupu, koji počiva na niskom podnožju.²⁶

*Kapelica na Pilju, 1734. god.
Snimljeno: 20. 8. 2015.*

Usporedbe radi, u sjevernim hrvatskim krajevima od vremena baroka javna plastika toga tipa naziva se, uz neka druga imena, i *pilec*.²⁷ Žminj je u vrijeme gradnje ove kapelice, ruralno baroknog likovnog izričaja, bio u sklopu Pazinske knežije, a ova je bila sastavnim dijelom Svetog Rimskog Carstva.²⁸ Katolicizam je na prostoru spomenute države proživljavao svoje upravo trijumfalno razdoblje što je trajalo od turskog neuspjelog zauzimanja Beča (1683.) pa do smrti Marije Terezije (1780.), tj. tada nastupajućih radikalnih reformi pod Josipom II.²⁹ Dakle, to je vremenski okvir i ambijent barokne

25 Marijan JELENIĆ, *Žminj 2001.*, Župni ured Žminj, Žminj, 2001., str. 51; Bogumil Erman, svjedočanstvo, 16. 6. 2016.

26 Marija IVETIĆ, *Stari znameniti*, str. 62.

27 Andela HORVAT, *Barok u Hrvatskoj*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1982., str. 258, 263.

28 O Žminju u sklopu Pazinske knežije vidi: Camillo DE FRANCESCHI, *Storia documentata della Contea di Pisino*, Venecija, 1964., passim.

29 Jean BÉRENGER, *The Austrian Church*, u: William J. CALLAHAN – David HIGGS (ur.), *Church and society in Catholic Europe of the eighteenth century*, Cambridge University Press, 2008., str. 88.

pobožnosti u koji se uklapa i ova prva povijesnoj znanosti znana kapelica žminjske župe. Njegov natpis otkriva poruku svakom prolazniku pred svakom kapelicom pozivajući ga da zastane na tren i izmoli jedan Očenaš i jednu Zdravomariju.³⁰ Njegov se graditelj potpisuje kao Ivan Krstitelj Rovis pokojnog Jakova, koji je zacijelo kao izdanak furlanske obitelji živio u Žminju.³¹ U crkveno-upravnom smislu Žminj je tada imao župnika, kanonika i niz drugih aktivnih svećenika (kapelana, mansionara) s obzirom na to da je ovo mjesto bilo sjedište kolegijalnog (zbornog) kaptola.³² Živost vjerske prakse očitovala se i u udruženjima poznatima kao bratovštine koje su se brinule za niz oltara i crkvi. U prvoj polovini 18. st. u ovoj ih je župi djelovalo oko deset.³³ Usprkos njihovoj brojnosti i organiziranosti, nemamo podatak da je neka bratovština svoju aktivnost usmjerila i na podizanje kapelica. One su zacijelo vodile računa o zahtjevnijim graditeljskim pothvatima.

Tijekom 19. st. na Žminjštini je niklo osam kapelica. Najstarija iz tog stoljeća jest ona iz 1846. godine podignuta u Gorenjim Orbanićima. I tijekom 19. st. Žminjština je pripadala spomenutoj srednjoeuropskoj Carevini, koja će sredinom tog stoljeća promijeniti naziv u Austro-Ugarska Monarhija.³⁴ Ako ćemo je smjestiti u opći društveni kontekst, zadnja je to kapelica iz feudalnog okrilja. Naime, dvije godine kasnije feudalno društveno uređenje bit će dokinuto i zamijenjeno građanskim na području Habsburške Monarhije. Koliko je spomenuta promjena društvenog uređenja utjecala na iskazivanje ove vrste pobožnosti, ostaje kao istraživačko pitanje.

Nadalje, najviše je kapelica podignuto u zadnjem desetljeću tog stoljeća, čak šest od osam. Nema nikakvih vanjskih znakova, po-

30 PECATORI CHE QVI PASATTE QVI VI VN POCCO RIMIRATE GESV CHRISTO APASIONATO PER IL NOSTRO GRAN PECCATTO ALLA CROCE IN AGONIA STA LA VERGINE MARIA. FATE DVNQVE COMPAGNIA CON VN PATER AVE MARIA.

31 O obitelji Rovis u Žminju vidjeti: Ante ŠONJE, *Žminj i Žminjština*, Katedra Čakavskog sabora Žminj, Žminj, 1976., str. 99-104.

32 Mario PAVAT, *La riforma tridentina del clero a Parenzo e Pola*, Roma, 1960., str. 210; Elvis ORBANIĆ, Istarski kaptoli i kanonici: nekad i danas, u: *Istarska danica 2011.*, Pazin, 2010., str. 127-130.

33 Elvis ORBANIĆ – Elena ULJANČIĆ VEKIĆ, Prilog proučavanju crkvene i društvene povijesti Žminjštine u prvoj polovici 18. stoljeća, u: Slavko KRAJCAR (ur.): *Libar žminjski: libar prvi*, Katedra Čakavskog sabora Žminj, Žminj, 2008., str. 47.

34 Allan John PERCIVAL, *Habsburška Monarhija 1809 – 1913.*, Znanje, Zagreb, 1990., str. 9-13.

sebnih okolnosti koje bi nam mogle pojasniti razloge njihova nastanka, tj. gradnje. Možda su *vinska klauzula* i filoksera kao bolest što je zahvatila istarske vinograde, uz ionako otežane socijalne uvjete, primorale brojne obitelji u ekonomsku migraciju³⁵ i ujedno potakle ovaj osiromašeni seoski svijet zdušnijem okretanju Crkvi i vjeri. Tek je jedna od tadašnjih kapelica iz 1890. izrijekom bila plod *milodara*, kako nam otkriva sam natpis, a zaziv *Svt. Mariji od zdravlja* na istoj kapelici daje naslutiti pobudu graditelja. Iz tog razdoblja jedan je graditelj imao potrebu istaknuti svoje zanimanje (*Anton Križenac, ot Grgeta, kovač*), očevitno je želio istaknuti svoj obrtnički zanat, vjerojatno s nemalim ponosom, u ovome kraju koji je živio mahom od agrara.

I početak 20. st. bilo je naročito plodonosno razdoblje po pitanju gradnje tih odraza pučke pobožnosti. U prvom desetljeću nastalo ih je osam, a u vrijeme Prvog svjetskog rata četiri. Jedna od te četiri nosi natpis *O spomenu ovoga rata evropejskoga* datirana 1914. godinom. Rat je započeo krajem srpnja te godine pa je vjerojatno i kapelica podignuta negdje u kasno ljeto ili krajem te iste godine. Onodobna javna glasila poput *Naše sloge* pišu o tzv. *Evropejskom ratu*.³⁶ Danas znamo da spomenuti rat nije bio samo europski već je zahvatio nekoliko kontinenata i odnio više od 16 milijuna žrtava. Istrani su kao austrougarski vojnici ginuli na ruskom i srpskom bojištu te od 1915. na Soči gdje je poginulo oko pola milijuna ljudi.³⁷ Ove ratne strahote bile su itekakav poticaj zaokretu ljudi prema vječnim istinama i utjesi koju nudi Crkva. Potporu takvom promišljanju pruža i literatura koja bilježi da je mnogo kapelica podignuto upravo u vrijeme oko I. svjetskog rata.³⁸

35 Upravo je razdoblje od 1891. do 1900. označeno pojačanom migracijom stanovništva Istre i Kvarnera u odnosu na desetljeće ranije. (Javier P. GROSSUTTI, *Via dall'Istria, l'emigrazione istriana dalla seconda metà' dell'Ottocento ai primi anni Quaranta del Novecento*, Trieste, 2013., str. 40-41.) Iz Hrvatske se u razdoblju od 1890. do početka Prvog svjetskog rata iselilo približno 500 000 osoba. (Jelena LONČAR, *I seljavanje Hrvata u Amerike te Južnu Afriku* (22. 8. 2007.), u: <http://www.geografija.hr/svijet/iseljavanje-hrvata-u-amerike-te-juznu-afriku/> (5. 1. 2016.); Marko TROGRLIĆ – Nevio ŠETIĆ, *Dalmacija i Istra u 19. st.*, Leykam international, Zagreb, 2015., str. 194-195.

36 Vidi npr. *Naša sloga*, 19. studenoga 1914., br. 45.

37 Božo MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, II., Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda u Pazinu, Pazin, 1973., str. 463, 468.

38 Kapelice (zavjetne kapelice), u: *Istarska enciklopedija*, str. 370.

U periodu Svetog Rimskog Carstva i Austro-Ugarske Monarhije, tj. u razdoblju od 1734. do 1918. izgrađeno je 20 natpisima datiranih kapelica.³⁹ Omjer hrvatskih i talijanskih natpisa jest 18:2 u sredini u kojoj je hrvatskog stanovništva u vremenu 1880. – 1910. bilo između 90 i 96 %, a Talijana u istom razdoblju između 3 i 9 %, dakle potonjih s izrazitom tendencijom opadanja.⁴⁰

U vremenu između dvaju svjetskih srazova (1918. – 1939.) Žminjština je, kao i Istra u cjelini, potpadala pod Kraljevinu Italiju. Odmah po dolasku talijanske vojske počelo je proganjanje hrvatskih rodoljuba i širenje netrpeljivosti prema svemu slavenskom. Valja podsjetiti na podatak o paljenju hrvatskih knjiga u Žminju na trgu pred župnom crkvom i hrvatskom školom već 1921. godine,⁴¹ dakle i prije dolaska fašističke stranke (*Partito Nazionale Fascista*) na vlast u Italiji teatralnim *maršem na Rim* u listopadu 1922. Već iduće godine Gentileovom reformom (1923. godine) ozakonjena je i zabrana hrvatskog jezika u školama.⁴² Zato će biti posebno poticajno promotriti jezik osvjedočen na kapelicama toga nemilog razdoblja.

Od 20 kapelica iz spomenutog vremena hrvatski jezik zatječe-mo na tri iz 1920. te na po jednoj iz 1924., iz 1927. i 1928. godine. Kao kuriozitet izdvojili bismo kapelicu iz 1929. godine smještenu na raskrižju Žminj – Gradišće – Gržini čiji je natpis dvojezičan hrvatsko-talijanski. No ako pozornije promotrimo, prema načinu pisanja gotovo pouzdano možemo zaključiti kako je hrvatski dio natpisa (*Hvaljen Isus*) dodan naknadno. Upadljiv je podatak o čak šest kapelica bez ikakva natpisa što upućuje na zaključak o karakterističnom vidu otpora Žminjaca nasilnoj talijanizaciji. Tragična epizoda o izgonu žminjskog župnika Pravdoslava Filiplića od strane profašista moguće da je dodatno potaknula takvo ponašanje vjernika. Naime, ovog su marnog prezbitera vatrenog temperamenta prigodom vode-

39 Opsežniji su zapisi, prema našoj interpretaciji, oni koji su sadržavali minimalno napisano prezime podizatelja.

40 Josip ROGLIĆ i dr. (ur.), *Cadastre national de l'Istrie*, Edition de l'Institut Adriatique, Sušak, 1946., str. 227.

41 Ante ŠONJE, *Žminj i Žminjština*, str. 44-45.

42 Do školske godine 1928./1929. hrvatski i slovenski jezici bili su potpuno izbačeni iz uporabe u školama. (Egon Pelikan, Giovanni Gentile, u: Miroslav BERTOŠA – Robert MATIJAŠIĆ (ur.), *Istarska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 245.)

nja jednog sprovoda u studenom 1921. godine ugurali na pogrebna kola, napili ricinusova ulja i odveli u njegovo rodno mjesto Lindar. Povod tome bila je zadnja kitica pogrebne pjesme što ju je Filipić otpjevao na hrvatskom jeziku: *Pokoj vječni...* To su profašisti prihvatili kao izazivanje nove talijanske vlasti te neodmjereno oštro krenuli razračunati s tim kamenom spoticanja.⁴³ U promatranom razdoblju od 15 kapelica s natpisima (barem ime i prezime), njih je šest na hrvatskom jeziku, a ostalih je devet na talijanskom.

Tijekom Drugog svjetskog rata nije izgrađena ni jedna kapelica na Žminjštini. Zahvaljujući ratnim strahotama i nesigurnostima što su obuzimale preostalo stanovništvo, dok su muškarci bili u raznim vojnim postrojbama razmiljeli po bojištima, ono nije nikako moglo iznaći snage za gradnju kapelica.

Tijekom 45 godina dugog jugoslavenskog razdoblja izgrađeno je sedam kapelica (1946., 2 x 1947., 1951., 1954., 1954./1985., 1975.), od čega ih je šest podignuto u prvih deset godina nakon Drugog svjetskog rata. Iako nam natpisi izravno ne kazuju, pretpostavljamo da je njihovo postavljanje bilo na neki način potaknuto sjećanjem i na netom zaključenu svjetsku kataklizmu. Tri su s inicijalima vlasnika, dvije bez inicijala, jedna je potpisana punim imenom i prezimenom (1975.), a jedna je potpisana kao plod rada cijeloga sela (mještani sela Kresini). Činjenica nepotpisivanja graditelja i/ili vlasnika kapelica iz vremena jugoslavenske federacije može nas uputiti na pitanju o postojanju osjećaja nelagode pobožnih osoba pred onodobnim državnim vlastima koje su službeno proklamirale ateizam. Usporedbe radi, u prethodnom razdoblju talijanske i fašističke vlasti tijekom 27 godina izgrađeno je 20 kapelica, a za jugoslavenske vlasti tijekom 45 godina njih sedam.

O mjestu kapelica u memoriji stanovništva, pa tako i državnih službenika, govori i poziv za javne radove u socijalističkom razdoblju. Naime, kao mjesto okupljanja žminjski općinski referent u pozivu župniku ističe kapelicu:

⁴³ Ante ŠONJE, *Žminj i Žminjština*, str. 43.

Zafran Rudolf – Žminj

Pozivate se, da u četvrtak 18. VIII. 1955. god. u 7 sati dodjete zatripati Vaš dio kanala na vodovodu. Smatramo da je krajnje vrijeme da se našem pozivu odazovete i svoju obavezu kao i svi ostali pošteno ispunite. Imajte na umu, da Vaš izostanak od ove akcije utječe na ostale i time otežava da se radovi ne dovrše u predviđenom roku. Zborna mjesto je na raskrsnici Pifari – Dol. Orbanići kod kapelice.

*Smrt fašizmu – sloboda narodu!*⁴⁴

Kapelica u Gorenjim Orbanićima, izgrađena 1975. godine, posvećena je Srcu Isusovu, i to povodom 300. godišnjice ustanovljenja te pobožnosti kao i na spomen Svete godine. Naime, 1975. godine slavljen je predzadnji katolički jubilej u 20. st.⁴⁵ što se inače slavi u Crkvi svakih 25 godina još od 1300. godine.⁴⁶ Kapelica je ujedno posvećena i mladoj misi Željka Orbanića i umirovljenju Mate Orbanića, koji je njezin graditelj. Pobožnost Srcu Isusovu, koja će se osobito u drugoj polovici 19. st. proširiti na univerzalnu Crkvu,⁴⁷ bila je naročito zastupljena u ovoj župi još iza Drugog svjetskog rata te je kasnije polako kopnjela, a sastojala se u tomu da su sela naručivala mise na čast Srca Isusova tijekom cijelog mjeseca lipnja u kojemu se slavi blagdan.⁴⁸ Nakon sredine 20. st. slijedi zatišje u toj vrsti religiozne aktivnosti, što dijelom možemo protumačiti i nepovoljnim društveno-političkim okruženjem socijalizma/komunizma.⁴⁹ Zato smo ovu kapelicu posvećenu Srcu Isusovu skloni promatrati kao pojedinačan pokušaj župljanina da se odupre zatiranju ove vjerničke tradicije.

O tome da se u župi Žminj i tih sedamdesetih godina prošlog stoljeća brinulo o kapelicama govori podatak kako je u svibnju

44 ŽAŽ, Kronika župe Žminj za 1955., str. 33; Marijan JELENIĆ, *Žminj 2001*, str. 133.

45 Giuseppe MONZIO COMPAGNONI, I giubileo del XX secolo, u: Luigi MEZZARDI (ur.), *Giubilei e Anni Santi. Storia, significato, devozioni*, San Paolo, Milano, 2015., str. 297-311.

46 Mariella DEMICHELE, I giubileo del XIV secolo, u: Luigi MEZZARDI (ur.), *Giubilei e Anni Santi. Storia, significato, devozioni*, San Paolo, Milano, 2015., str. 16-17.

47 Joseph LORTZ, *Storia della Chiesa in prospettiva di storia delle idee, II-evo moderno*, Edizioni Paoline, Milano, 1992., str. 483.

48 Kronika župe Žminj, lipanj 1966., str. 80.

49 O položaju Crkve u Hrvatskoj vidi: Miroslav AKMADŽA, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945. – 1980.*, Despot Infinitus, Zagreb – Slavonski Brod, 2013.

Kapelica na Pilju prilikom njezina uređenja sedamdesetih godina.

1977. župnik osobno uredio i popravio kapelicu *na Pilju*.⁵⁰ Nadalje, polovicom lipnja 1978. premještena je zavjetna kapela Majke Božje Lurdske na cesti za Pifare, inače vlasništvo obitelji Erman, na novu lokaciju koju je za tu namjenu obitelji Erman prodao Ivan Rovis. U župnoj kronici sačuvana je fotografija stare lokacije kapelice *Majke Božje Lurdske* na cesti za naselje Pifari,⁵¹ do čijeg je premještanja došlo zbog gradnje i asfaltiranja ceste Pazin – Pula.⁵²

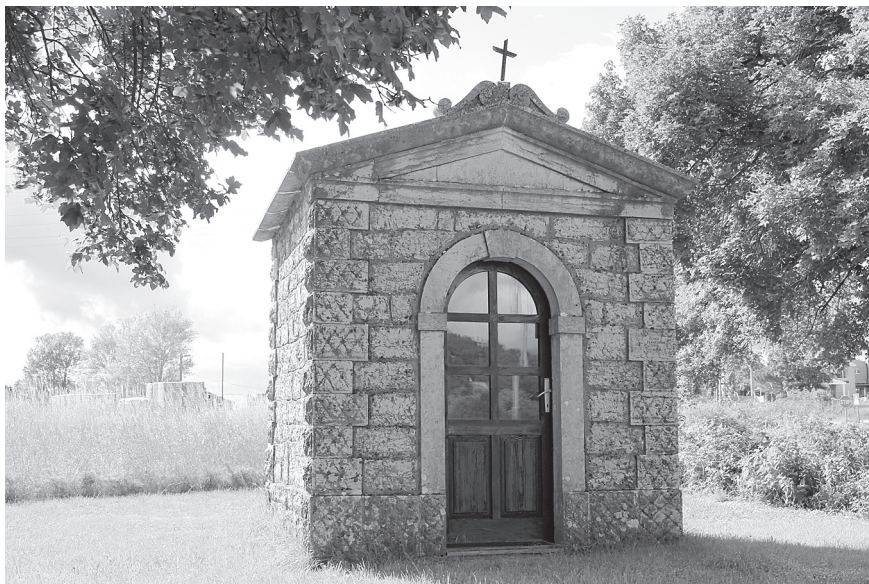
Koliko su kapelice značile žminjskoj župi u reprezentativnom smislu, naročito njihovom brojnošću, kazuje i podatak o tome kako je prigodom svećeničkog ređenja Milana Mužine i Željka Zeca 1974. godine, na objedu u vjeronaučnoj dvorani tadašnji žminjski župnik Marcel Krebel poklonio biskupu dr. Dragutinu Nežiću album s oko 80 žminjskih kapelica.⁵³

50 II. Kronika župe Žminj, 4. svibnja 1977., str. 68.

51 II. Kronika župe Žminj, lipanj 1978., str. 112.

52 Nevenka i Ernesto Erman, svjedočanstvo, 11. 10. 2015.

53 Kronika župe Žminj, srpanj 1974., str. 180.

Žminj, zavjetna kapelica Majke Božje Lurdske iz 1915. god. nakon njezina izmještanja. Snimljeno: 20. 6. 2016.

U svijesti nekih komunističkih zanesenjaka, koji su u pravilu bili polupismeni, komunistički simboli, petokraka zvijezda, srp i čekić trebali su žurno zamijeniti stare kršćanske simbole – križeve, kapelice krajputaše, crkve i sl. Budući da se od državnih ustanova nije mogao očekivati tolik radikalizam, pojedinci su, često uz znanje i blagonaklonost vlasti, uzeli stvar u svoje ruke i počeli napadati sve ono što je činilo „sakralnu simboliku“. Na udaru su najčešće bile seoske kapelice krajputaši. Bile su zahvalnom metom jer su se nalazile izvan naselja, pa je postojala manja vjerojatnost uočavanja i otkrivanja napadača.⁵⁴ Usprkos činjenici da je u nekim drugim mjestima Istre i Hrvatske citiran Trogrlićev tekst bila neugodna stvarnost, na ovome mjestu treba napisati da u župi Žminj nije zabilježen ni zapamćen slučaj oskrnjavanja kapelice.⁵⁵ Što se tiče jezika natpisa u razdoblju komunističke vlasti, on je isključivo hrvatski.

⁵⁴ Stipan TROGRLIĆ, *Represija jugoslavenskog komunističkog režima prema Katoličkoj crkvi u Istri 1945. – 1971.*, Pazin, 2014., str. 151.

⁵⁵ *Isto*, str. 151-152, 359; Sanja CVETNIĆ, *Loytre...*, str. 50-51; Jadran KALE, *Zavjetne kapelice*, str. 292.

U zadnjem su se desetljeću 20. st., gledano kroz prizmu demokratskih društvenih preobrazbi, očekivale i promjene u smjeru veće brojnosti kapelica. Suprotno napisanoj pretpostavci, pojavile su se svega dvije nove kapelice od kojih je jedna s inicijalima podizatelja i godinom gradnje posvećena Blaženoj Djevici Mariji iz 1994., druga novopodignuta iz 1997. posvećena je Srcu Isusovu. Treća, također marijanska kapelica obnovljena je na stotu godišnjicu njezine gradnje 1996. u selu Blagari.

Početakom suvremenog nam 21. stoljeća gradnja kapelica, poglavito uz obiteljske kuće i dvorišta, doživljava određeni zamah. Ako za početnu godinu ovoga dijela prikaza i raščlambe uzmemo 2001. godinu, do 2016. napravljeno je 16 kapelica. Promatrajući jezik na kapelicama suvremenog nam stoljeća, zamjećujemo da je u jednom slučaju korišten talijanski, a u ostalima hrvatski jezik.

2. Titulari kapelica, njihov razmještaj i graditelji

Razmotrimo li titulare pojedinih kapelica, zamijetit ćemo da 91 kapelica od 110 postojećih ima patrona, što se daje iščitati iz slike ili kipa postavljenog u nišu i/ili pripadajućeg im natpisa. Za ostale nismo bili u mogućnosti iščitati titulara zbog praznih niša i nedostatka natpisa. Važno je dodati i problem određivanja titulara pojedinih kapelica zbog više reprodukcija svetačkih kipova i/ili slika različitih veličina, istog svetca ili različitih svetaca – pa je kao titular u našoj interpretaciji uzet onaj koji je brojem ili veličinom dominantan. Dakle, i u Žminju se mogu naći takvi *izlozi hodočasnika* *uspomena*, tj. pojava gomilanja svetačke plastike i reprodukcija, no istina ne tako bogati kao u nekim drugim hrvatskim krajevima.⁵⁶ Neki su od tih slika ili kipova postavljeni u novije vrijeme, što nužno ne mora biti titular koji je to bio prilikom izgradnje dotične kapelice. Stoga se u ovoj raščlambi ograničavamo na sadašnje zatečeno stanje (lipanj 2016.). Blažena Djevica Marija kao titular sa 61 posvećenom kapelicom izrazito prednjači u odnosu na ostale zaštitnike. Ove su

⁵⁶ Čekajući autobus (jer uz kapelicu je i postaja) putnik se može preporučiti zaštitniku za sretan put, prisjetiti se hodočašća ili se zabaviti brojenjem, na primjer, Bogorodičinih prikaza unutar kapelice. (CVETNIĆ, Loytre..., str. 58.)

kapelice, prema ikonografskim prikazima što ih iščitavamo iz slika i kipova u nišama i natpisima, posvećene nizu marijanskih atribucija: Gospi Lurdskej, Srcu Marijinu, Bezgrješnom začecu Marijinu, Pomoćnici Kršćana, Gospi Sinjskoj, Gospi od Zdravlja, Kraljici Mira. Ovaj vid iskazivanja marijanske pobožnosti u njezinu se kvantifikacijskom obilju uklapa u dosadašnje rezultate istraživanja nekih drugih prostora poput primoštenskog i rogozničkog kraja⁵⁷ ili susjednog talijanskog područja Veneta.⁵⁸ Najuočljivija razlika u brojnosti kapelica posvećenih Djevici Mariji ima utemeljenje i u postojanju hodočasničke crkve Majke Božje *Svetomore* na Žminjštini iz 12. st.⁵⁹ Nadalje, Srce Isusovo i Marijino zajednički je zastupljeno u pet slučajeva, baš kao i sveti Antun zajedno s Marijom te on sam. Sveta obitelj u tri slučaja kao i sv. Antun. Po jedan primjer titulara imaju: Anđeo čuvar, sv. Foška, Presveto Trojstvo, Srce Isusovo, sv. Mihael, zajedno sv. Petar i sv. Antun te sv. Petar.

Kako nam pokazuju istraživanja kapelica na području Veneta u Italiji, ove su postavljane na granicama komuna i kontrada, a one najstarije na raskršćima putova koji imaju antičko-rimsko utemeljenje. Bio je to svojevrsan izraz pobjede kršćanstva nad poganstvom, pobjede koja se nije iskazivala kao prekid sa starim već kao proces prilagodbe staroga novome. I u ranom novom vijeku mnoge kapelice toga prostora podizane su upravo na graničnim mjestima, simbolizirajući sveti karakter granice.⁶⁰ Promatrajući razmještaj kapelica po prostoru župe, zamjećujemo da ih je najviše u samome Žminju (15), slijede sela Modrušani (7), Tomišići (5), Dolenji Orbanići i Šivati (4), sedam sela ima po tri kapelice. Još 40 sela žminjske župe ima po dvije kapelice ili jednu kapelicu. Ovakav razmještaj kapelica u vidu njihova grupiranja sugerira nam određeni natjecateljski karakter mještana u njihovoj gradnji prije svega samoga središta župe. Razmještaj žminjskih kapelica teško može biti osnovom za traženje starih rimskih i srednjovjekovnih putova jer su ovdašnji memorijalni

57 Jadran KALE, *Zavjetne kapelice*, str. 291.

58 *Ma la stragrande maggioranza delle intitolazioni (...), riguardano la Madonna ovvero le diverse Madonne; della Addolorata, del Bercio, di Lourdes, ecc.* (Gabriele DE ROSA, *I capitelli nel paesaggio Veneto*, str. 15.)

59 Ante ŠONJE, *Žminj i Žminjština*, str. 121-122.

60 Gabriele DE ROSA, *I capitelli nel paesaggio Veneto*, str. 13.

spomenici sačuvani tek od 18. st. nadalje i jer ih je 97 % podignuto od 1890. do 2016. godine.⁶¹ To da kapelice mogu označavati i nekadašnja mjesta odmora nosača mrtvih tijekom sprovoda, tzv. *pučivali*, kazuje nam primjer smještaja kapelice kraj sela Orbanići iz 1897. godine.⁶²

Promatrajući brojnost pastve, 1745. godine u ovoj kršćanskoj zajednici živjelo je 2442 župljana sveukupno,⁶³ što je uključivalo i Cere,⁶⁴ dok je primjerice 2011. godine broj katolika u ovoj župi 2790.⁶⁵ Iz navedenoga možemo zaključiti kako je broj župljana u odnosu na stanje prije tri stoljeća ostao bez dramatičnih promjena te da je broj kapelica rastao sve do početka 21. stoljeća kada doživljava najplodnije razdoblje u intenzitetu gradnje, što možemo protumačiti i osobitim poticajima od strane žminjskog župnika.⁶⁶ Radi usporedbe, susjedna Župa svetog Vinčenta, koja je pastvom manja od žminjske za oko 1000 duša, na svom teritoriju broji 32 kapelice.⁶⁷ S obzirom na to da je u današnjim granicama župe Žminj u razdoblju od 1734. do 2016. izgrađeno 110 kapelica, ispada da na 26 suvremenih župljana dolazi jedna kapelica.

Kad su graditelji u pitanju, često nisu navedena njihova puna imena i prezimena već nam ih otkrivaju/sakrivaju kratice na natpisima. Formula u vidu skraćenice koja naznačava graditelje dolazi u trima oblicima ispisanima hrvatskim jezikom, tj. Č.U.; C U; C.U., što razriješeno znači *čini(li) uzidat*. Tu je, dakako, uprisutnjena i klasična latinska formula F. F. Kapelice su podizali najčešće pojedinci, po brojnosti slijede obitelji, pa po dva graditelja iste kapelice

61 Primjerice u Slavoniji poklonci se javljaju nakon oslobođenja od turske vlasti u 18. st. kada nastupa procvat pučke sakralne arhitekture i obnove vjerskog života. (Žarko ŠPANIČEK, Mala sakralna arhitektura, str. 16.)

62 Franko Orbanić, svjedočanstvo, 1. srpnja 2016.

63 Jakov JELINČIĆ, Vizitacija porečkog biskupa Gaspara Negrija iz 1743. – 1748., u: Neven BUDAČ (ur.), 2. *Istarski povijesni biennale*, Zavičajni muzej Poreštine – Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Državni arhiv u Pazinu, Poreč, 2007., str. 196.

64 Cere, a s njim i Sutivanac dijele se od župe Žminj iza Drugog svjetskog rata. (Elvis ORBANIĆ, *Rudolf Zafran i vjerski život župe Žminj*, str. 11-12.)

65 Župni arhiv Žminj, br. 2/2012, dok. Crkvena statistika 19. 1. 2012.

66 Za primoštenski i rogoznički kraj, prema tumačenju J. Kalea, *čini se da je pastoralna djelatnost župnika ipak ostavljala vidljivog žiga na ovaj vid pobožnosti*. (Jadran KALE, *Zavjetne kapelice*, str. 297.)

67 Ivan MILOVAN, *Svetvinčenat: jučer, danas*, II. dopunjeno izd., Josip Turčinović d.o.o., Pazin, 2016., str. 53-68.

te na kraju čitava sela. U brojčanim odnosima raspodjela graditelja izgleda ovako: od ukupno 110 kapelica što su na prostoru župe Žminj sačuvane, njih 57 ima u sklopu vlastitih natpisa uklesano ime ili inicijale graditelja. Pojedinci su navedeni u 38 slučajeva, a slijede obitelji, njih 12. Čitava sela graditelji su kapelica u četiri navrata.⁶⁸ Činjenica da je čak tri puta više graditelja pojedinaca u odnosu na drugu skupinu po udjelu u broju graditelja, tj. obitelji, kazuje kako je bila riječ o poduhvatu, činu prvenstveno individualne pobožnosti. Također, kako je iz ove raščlambe razvidno, ovaj tip sakralne arhitekture u pravilu ne gradi Crkva nego je to laički svijet koji preuzima i obvezu njihova uređivanja i održavanja.

Zaključak

Kapelice određenog područja, pa tako i ovdje razmatrane župe Žminj u današnjim granicama, predstavljaju plastično svjedočanstvo povijesti vjerskog osjećanja pobožnoga puka, njegovih molitava i njegovih zaziva, u vremenima velikih strahova uzrokovanih prirodnim i društvenim nedaćama.

Kapelice su, kako nam dokazuje literatura, podizane kao zaštita protiv epidemija, siromaštva i ratova, jednom riječju udaraca koje je seljački svijet plaćao izrazito visokom cijenom života. Onoliko koliko su nam dopustili izrazito sažeti natpisi, pokazali smo da su to bili slučajevi i u žminjskoj župi o čemu svjedoči i povijesni kontekst njihove gradnje. Naravno da nisu samo krize, ratovi, neimaština poticali ljude na podizanje kapelica. One su, prije svega, iskaz unutar-nje potrebe za transcendentnim, za blizinom kršćanske poruke i nade s kojom su stasali i u koju uronjeni napuštaju ovaj svijet. U takvome mentalitetskom i svjetonazorskom ozračju naići na kapelicu uz put znači susresti Krista suputnika i supatnika premda je, sukladno raščlambi sadašnjih ikonografskih prikaza, najveća brojnost kapelica posvećena Blaženoj Djevici Mariji, tj. njezinim raznim atribucijama,

⁶⁸ Jurići, Krničari, Kresini sela su koja su natpisima istaknula podvig gradnje kapelica. Prema kazivanju mještana, i kapelicu u Križancima 2000. godine podiglo je čitavo selo, iako to nije izrijekom navedeno na natpisu.

a potom slijedi poneki svetac, što je opet iskaz intimnog uvjerenja podizatelja da sveti žive s njima i među njima.

Kapelice kao javne spomenike članovi svake zajednice doživljavaju na poseban način, *zalijevaju ih lokalnom sentimentalnošću i uz njih vežu intimne nade i uspomene*. Podizanje kapelica, kako pokazasmo, nije žminjska ni hrvatska posebnost, podsjeća da ljudi kada u nekom trenutku života *osjete kako je gore previsoko, a dolje pretvrdo, podignu neke svoje*, da parafraziramo Sanju Cvetnić žminjskom čakavicom, *luojtri za raj nebeski*.⁶⁹

Promatrajući jezik natpisa na žminjskim kapelicama, možemo zaključiti kako je on bio odraz društveno-političkih okvira njihove gradnje. Vrijeme Kraljevine Italije specifično je razdoblje u kojem biva izrazit pritisak od strane fašističkih vlasti s ciljem utruća hrvatske kulture i jezika, na što graditelji odgovaraju nepostavljanjem bilo kakvih natpisa (osim inicijala). Vrijeme socijalističke Jugoslavije skromno se odražava u graditeljskom smislu, u odnosu na prethodno tzv. fašističko razdoblje, što je pak bilo razumljivo s obzirom na nepovoljne političke okolnosti po Crkvu toga vremena. Novi zamah graditeljstva zabilježen je tek početkom 21. st., a ne – kako bi se očekivalo – 90-ih godina 20. st. U današnjim granicama župe Žminj, u razdoblju od 1734. do 2016. podignuto je sveukupno 110 kapelica, što će reći da na 26 suvremenih župljana dolazi jedna kapelica. Njih su podizali najčešće pojedinci, po brojnosti slijede obitelji te, na kraju, čitava sela.

Zaključno bismo željeli podsjetiti na Papino pismo sjemeništarcima iz 2010. godine⁷⁰ koje, između ostalog, dotiče i pučku pobožnost naglašavajući potrebu da ju se ne zapostavi već pročišćava i njeguje, jer je po sebi veliko blago Crkve koje nas obvezuje čine-

69 Sanja CVETNIĆ, *Loyre za raj nebeski*, 17.

70 Čuvajte također u sebi osjetljivost za pučku pobožnost, koja je u svim kulturama različita, a opet veoma slična, jer je ljudsko srce, u konačnici, uvijek isto. Sigurno da pučka pobožnost teži iracionalnosti, a možda ponekad i vanjštini. No potpuno je pogrešno potpuno je odbacivati. Preko nje je vjera ušla u srce ljudi, postala je dio njihovih osjećaja, njihovih običaja, njihova zajedničkog nazora na svijet i načina života. Zato je pučka pobožnost veliko blago Crkve. Po njoj je vjera postala "opipljiva". Sigurno da pučku pobožnost treba uvijek pročišćavati, da mora biti usmjerena prema središtu, ali ona zaslužuje našu ljubav i čini nas same u potpuno stvarnom smislu "Božjim narodom". BENEDIKT XVI., *Pismo sjemeništarcima i bogoslovima* (18. X. 2010.), u: <http://www.zg-nadbiskupija.hr/default.aspx?id=9299> (9. lipnja 2016.)

ći nas Božjim narodom. Kapelice su, kako pokazasmo, proizašle iz pučkih nabožnih promišljanja života te su služile različitim vjerskim djelovanjima pa ih u tom smislu, slijedeći i navedenu Papinu uputu, valja njegovati i dalje u znak poštivanja predaka i prijenosa vjekovnih uvjerenja narednim pokoljenjima.

Prilozi

Župnici i upravitelji župe Žminj od 1731. do 2016.⁷¹

Juraj de Florianus (1731. – 1736.)

Sebastijan Miloš (1735. – 1754.)

Ivan Žufić (1754. – 1777.)

Jakov Antun Blasinić (1777. – 1782.)

Josip Sloković (1782. – 1804.)

Blaž Matika (1804.)

Franjo Ksaverije Glogovac (1805. – 1825.)

Srećko Milotić (1825. – 1853.)

Josip Križanac (1853.)

Mihael Mužina (1854. – 1862.)

Antun Pucić (1863.)

Franjo Orlić (1864. – 1886.)

Antun Požar (1886.)

Karlo Miklavčić (1887. – 1895.)

Pravdoslav Filiplić (1895. – 1921.)

Mirko Glavić (1921. – 1946.)

Rudolf Zafran (1946. – 1963.)

Marcel Krebel (1963. – 1978.)

Antun Kurelović (1978. – 1998.)

Janko Gortan (1998. – 2007.)

Ilija Jakovljević (2007.)

Jordan Rovis (2007. – ...)

71 Popis je sastavljen temeljem nepotpisanog priloga u župnom listiću, matičnih knjiga umrlih i župne kronike. (*Živimo kršćanski*, VIII (1977.) 31., ŽAŽ, MKU (1784-1812), popis umrlih župnika.; HR-DAPA-429, Zbirka matičnih knjiga, MKU Žminj (1716-1774), str. 39.; ŽAŽ, Kronika župe Žminj 1928. – 1975.; ŽAŽ, Kronika župe Žminj 1975. – 1998.; ŽAŽ, Kronika župe Žminj 2007. – ...).

2. Popis kapelica po selima Žminjštine i u Žminju (lipanj, 2016.)

Redni br.	MJESTO	BROJ KAPELICA	TITULAR	GODINA izgradnje (obnove)	NATPIS
1.	Antončići	2	BDM	1948.	 HVALJEN ISUS I MARIJA K. M. 1948.
			BDM	2006.	IN✠RI JM & MM 2006.
2.	Blagari	1	BDM	1906. 1996.	HVALEN. ISUS. I MARIJA Č.U. I. P. B. 1906. MOLI. Z. S. C. I. M. 18. 12. 1996.
3.	Črnji	2	Srce Isusovo 		
4.	Damijanići	2	BDM	2004.	DAMIJANIĆ FRANE 8. 9. 2004.
5.	Fradelani	1	BDM	2006.	
6.	Galanti	1	Sv. Antun i BDM	1931.	19 FF 31 GIOVANNI ZOHIL MARTINO GALANTE
7.	Gradišće	2	BDM	1929.	HVALJEN ISUS GIMINO MATICA FRADELAN ANTONIO FU GIOV. VILA GRADISCIE 1929.
			Srce Isusovo i BDM	1901.	SU UČINIILI UZIDAT MARIJAIA I ANTUH ZUFIC GRZIIIA 1901.

			BDM Lurdska	2006.	IN RI HVALJEN I S U S FRANE MODRUŠAN 2006
8.	Grizili	2	BDM kapelica s tri reljefa: sv. Antun Padovanski, Kalvarija i nepoznati svetac (reljef oštećen)	1734.	natpis ispod reljefa Kalvarije: PECCATORI CHE QVI PASATTE QVI VI VN POCCO RIMIRATE GESV CHRISTO APASIONATO PER IL NOSTRO GRAN PECCATTO ALLA CROCE IN AGONIA STA LA VERGINE MARIA. FATE DVNQVE COMPAGNIA CON VN PATER AVE MARIA. 1734. natpis na prednjoj strani: P. BAT. ROVIS Q. GIACOMO F. F. PER SVA DIVOCIONE 1734 natpis iznad reljefa svetca: S. ANTONIVS DE PADVA
9.	Haluzi	1	Bezgrešno začće BDM	2013.	2013.
10.	Hrelji	1	Anđeo čuvar		
11.	Jurići	1	BDM	1897.	HVALJEN ISUS I MARIJA OVDE ZNAMENJE MARIJINO HODITE DA MU SE POKLONIMO. UČINILI SELO JURIĆI 1897. M. 5. ANO DOMINI.
12.	Jurkoti	1	Srce Isusovo i BDM	1909.	XII-XII-MCMIX

13.	Kablari	2	BDM		
14.	Karlovići	2	Bezgrešno začeće BDM	2007.	2007 ✠ ZDRAVO MILOSTI PUNA OBITELJ IVAN KARLOVIĆ
			Sveta obitelj		
15.	Karnevali	1	Srce Isusovo i BDM	1929.	<i>Laodate esu Cris e maria Martino sufic 1929.</i>
16.	Kosići	2	BDM	1905.	✠ H. K. 1905.
			Sveta obitelj		
17.	Krajcar Brijeg	2			
18.	Kresini	1	Sveta obitelj	1954. 1985.	OVU SPOMEN GROBNICU PODIGLI SU MJEŠTANI SELA KRESINI 1954. U SPOMEN ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA DANA 7.10.1943. OBNOVLJENO 1985.
19.	Križmani	3	BDM	1924.	HVALJEN ISUS I MARIA ANTON KRIŽMAN POKOJNEGA GRGETA 1924.
				1928.	1928. AN. Giuseppe
			Gospa Sinjska	1951.	HVALJEN ISUS I MARIJA 1951

20.	Križanci	3	BDM	25. VI. 2000.	2000. 25. VI POMOĆNICE KRŠĆANA MOLI ZA NAS!
			sv. Antun	2001.	OSLOBODI ME BOŽE SLABEGA ČOVJEKA AMEN
			BDM		
21.	Krničari	1	BDM	1910.	C U SELO KRNIČARI 1910
22.	Kršanci	1	BDM	1899.	HVALJEN ISUS I MARIJA 1899 JOSIP BLASKOVIĆ C. Z.
23.	Kuhari	1		1875.	
24.	Laginji	2	sv. Foška	1927.	1927. BIAGIO LACHIGNA
			BDM Lurdska	2016.	MMXVI GOSPA LURDSKA MAJKO BOŽJA, MOLI ZA NAS OBITELJ FLEGO
25.	Leprinčani	3	BDM	1913.	HVALIN ISUS I MARIA JOSIP MILOTIĆ 1913.
			prazna niša		POSTAVI MIKULA ŽUFIC ...
			BDM	1936.	1936
26.	Lucijani	1	Presveto Trojstvo	2004.	2004. NA ČAST BOŽJU PODIGLI: RUŽA JELENIĆ, UDOVICA VIKTORA I SIN MARIJAN SVEĆENIK.
27.	Marinčevina	1	BDM		
28.	Matiki	1	BDM	1937.	1937

29.	Matkići	3	BDM	1920.	HVALJEN ISUS I MARIJA ZEC, MATKIĆ MARTIN POSTAVIO JE SPOMENIK G. 1920.
			BDM Lurdska		
			BDM		
30.	Mengići	2	Srce Marijino		HVALJEN ISUS I MARIA OVAJ SPOMEN POSTAVI VICE I TONIJA ŽUFIĆ
			BDM		
31.	Modrušani	7	BDM	1890. 1913.	G. 1890. 1913. <i>Milodar</i> <i>Na čast Svt.</i> <i>MARIJI OD Zdravlja</i>
			BDM		
				1920.	HVALJEN ISUS I MARIJA IVAN MODRUSAN AUGUSTA 10. 8. 1920.
			prazna niša	1920.	HVALEH ISUS I MARIJA ... MODRUŠAN 1920.
			BDM	2005.	
			BDM		
		BDM	2014.	ZDRAVO MARIJO 2014	
32.	Mužini	1			
33.	Napoleonova Stancija	1	Sv. Antun		

34.	Orbanići Dolenji	4	BDM	1903.	G. O. F. F. 1903.
			BDM	1922.	H. J. M. M. O. 1922.
			BDM	1915.	POK IHS LON HVaLIeN ISUS i MaRI MaRINORBaNIC 1915.
			Gospa Lurdska		
35.	Orbanići Gorenji	3	sv. Antun i BDM	1897.	HVALJEI IZUŠ I MARIJA OVO ΣPOMEIU POŠTAVIJO ΑΙΤΟΙ KRIŽEIIAC OT GRGETA, KOVAČ OT LETA 1897.
				1846.	
			Srce Isusovo i Srce Marijino	1975.	POSTAVLJENO 1975. GOD. NA SPOMEN SV. GODINE 300 G. ŠTOVANJA SRCA ISUSOVA, ML. MISE SVEĆ ŽELJKA ORBANIĆ, UMIROVLJENJA MATE ORBANIĆ
36.	Pamići	3	Srce Isusovo i BDM	1911.	HVALJEN BUDI ISUS I MARIJA. OVO SPOMENUĆE UČINI IVAN PAMIĆ TOMOV OD GODINE 1911.
			BDM Lurdska		
			BDM		
37.	Petercoli	1	BDM	1927.	ZDRAVO MARIJA MILOSTI PUNA ... LOVREČICH PETERCOL 1927.

38.	Petešljari	2	Srcu Isusovo	1997.	podno vanjskog križa: 1997 na malom oltaru natpis kurzivom: <i>Isusovu Srcu u čast po želji naše dobre Magde i njoj na spomen o prvoj obljetnici njezine smrti blagoslovio: mons. Antun Bogetić, biskup porečko-pulski 21. svibnja 1997. Isusove godine velikog jubileja kršćanstva. Ovo zdanje molitve i utjehe izraslo iz srca obitelji Peteh i dobročinitelja.</i>
			Raspeti Krist		
39.	Pifari	1			HVALJEN ISUS D. B. M C. U.
40.	Prkačini	1	BDM	1908.	FRANE GALANT 1908.
41.	Pucići Dolenji	1	BDM	1954.	IHS O ISUSE SMILUJ NAM SE MAJKA BOJŽA JE POMOĆNICA KRŠĆANA. MOLI ZA NAS U.Č. M? JO.. PO.. JV. NA 14. 8. 1954.

42.	Roži	2	Srce Marijino	1946.	HVALJEN ISUS [†] I MARIA I. R. 1946.
			Srce Isusovo		
43.	Šlivari	1	BDM	1925.	1925
44.	Šivati	4	BDM i sv. Antun	1913.	JOSIP JELENIC XANTA HVALJEN ISUS I MARIA 1913.
			BDM	1935.	
			BDM	1925.	IELENIC MATEO FU MARTINO ROSA IELENIC FU GIACOMO 1925
			BDM i sv. Mihael	1920. 2008.	- samovoljno izmještena. Novi natpis: FAM. GELLENI L' ARCANGELO MICHELE CI PROTEGGE SIVATI – ISTRIA
45.	Tankovići	1	BDM Lurdska	1913.	GOSPO LURDSKA 1913 MOLI ZA NAS
46.	Tankovići Gorenji	1	BDM Lurdska	2015.	SVETA MARIJO MOLI ZA NAS OBITELJ ŠAJINA 2015

47.	Tomišići	5		1890.	F F ANTONIO TOMISICH 1890
			sv. Petar sv. Antun BDM (u sredini)	1914.	trodjelna kapelica, natpis na središnjem dijelu: HVALJEN ISUS I MARIJA POSTAVIO ANTON TOMIŠIĆ 1914. SV. SV. PETAR ANTON (lijevo) (desno)
			BDM Kraljica Mira	1994.	Ž. A. 1994.
			BDM		
			BDM		POSVEĆENO NONI TEREZI I NONETU FRANETU PODIŽE UNUK SERĐO
48.	Vadediji	2	Sveta obitelj	1902.	BLAŠ ORBANIĆ VADEDIJA 1902. HVAL ISUS I MARIJA
			BDM	1928.	 HVALJEN ISUS. I MARIA. M. V. 1928.
49.	Vidulini	3	BDM	1914.	I.N.R.I. O ŽPOMENA OVOGA RATA EVROPEJSKOGA 1914
			BDM	1947.	J. F. 1947.
			BDM	2013.	

50.	Vlašići	1	sv. Antun	1939.	SAN ANTONIO PREGA PER NOI F. F. OTTOCHIAN GIUSEPPE 1939
51.	Zahariji	1	prazna niša		
52.	Žminj	15	Srce Marijino	1897.	1897.
				1913.	HVALJEI ISUS I MARIA OVI. SPOMEI. POSTAVILI AITUI. I MARIA. ERMANN. ROĐENA RAVNIĆ DIE. 3/1/1913
			BDM Lurdska	1915.	MARIJO MAJKO NAŠA MOLI BOGA ZANAS GRJEŠNIKE KOJI SE TEBI UTIČEMO. UČINIO IVAN ERMAN 1915
			sv. Antun	1921.	1921
			sv. Petar		DI FRANCESCO ROVIS
			prazna niša	1930.	F F ? Z 1930.
				1931.	F F A. FRAIELLICH 1931
			sv. Antun		(kod groblja)
			BDM		(kod Kalvarije)
			BDM		
			prazna niša		
			sv. Antun i BDM	1947.	
			BDM Lurdska	2008.	SVIETA MARIJA MAT BUOJŽA • FAMEJA FOLO Ž.
			BDM		
			Srce Marijino	2014.	
UKUPNO		110			

THE CHAPELS OF ŽMINJ. THE HISTORY OF A POPULAR DEVOTIONAL PRACTICE

Summary

The article presents the chapels in the parish of Žminj, built from the 18th century to June 2016, when the last one was erected. The inscriptions on the chapels and other notices such as their location and titular are presented too. The chapels were founded as protection against epidemics, poverty and wars, that threatened the peasants world. The authors show and prove by the historical context, that this was the case with the parish of Žminj. The scarce archive material was completed by the information of the witnesses and by comparative literature.

Key words: chapels, parish of Žminj, diocese of Poreč and Pula, 18th-21st century, popular devotion.